

УДК 349.6

Єрмолаєва Тетяна Вікторівна –

доцент кафедри екологічного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Tatyana V. Ermolaeva –

associate professor of the department of environmental law,
Yaroslav Mudryi National Law University
(106 Pushkinska St., Kharkiv, 61024, Ukraine)

Лебедєва Аліна Михайлівна –

студентка 4 курсу
Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Alina M. Lebedeva –

4th year student of
the Criminal Justice and Prosecutor's Training Institute
Yaroslav Mudryi National Law University
(106 Pushkinska St., Kharkiv, 61024, Ukraine)

Ризики спалювання опалого листя як одна з глобальних проблем екологічного права України

Дана стаття присвячена розгляду та вирішенню однієї з найбільш масштабних проблем екологічного права на сьогодні – спалювання опалого листя. Проаналізовано положення чинного законодавства, які регламентують заборону та відповідальність за таку діяльність. Крім цього, запропоновано низку критеріїв провадження діяльності пов'язаної зі спалюванням листя. Також у статті зазначені окремі аспекти, які має врахувати законодавець при врегулюванні даної проблеми.

Ключові слова: спалювання листя, відповідальність, заборона, навколишнє природне середовище, державна екологічна політика.

Данная статья посвящена рассмотрению и решению одной из наиболее масштабных проблем экологического права на сегодня - сжигание опавших листьев. Проанализированы положения действующего законодательства, регламентирующих запрет и ответственность за такую деятельность. Кроме этого, предложен ряд критериев осуществления деятельности связанной со сжиганием листьев. Также в статье указаны отдельные аспекты, которые должен учесть законодатель при урегулировании данной проблемы.

Ключевые слова: сжигание листьев, ответственность, запрет, окружающая естественная среда, государственная экологическая политика.

T. Ermolaeva, A.M. Lebedeva Risks of Burning Fallen Leaves as One of the Global Problems of Ukrainian Environmental Law

This article deals with consideration and resolution one of the most pressing environmental law issues today – burning fallen leaves. The damage from burning of leaves and dry grass is tremendous. Unfortunately, Ukraine does not focus enough attention to this issue, but it is essential to mention that during autumn time every second owner of private property burns leaves because waste disposals are congested.

The article outlines that there are some unsolved problems related to burning of fallen leaves. First of all, it is prerequisites for the establishment of this activity. Many people think that burning of leaves is an activity caused by history and this opinion is kept in everyone's mind. Second, this issue refers to liability. Until November 2019 the Verkhovna Rada of Ukraine has never submitted any draft law to amend the Code on Administrative

Offences in order to strengthen liability for burning plants. Moreover, unsolved problem is that local self-governmental bodies do not ensure the system for collection and waste utilization of burning leaves and there is a lack of waste deposits particularly in villages and towns.

In this regard, the provisions of the current legislation governing the prohibition and responsibility for such activities have been analyzed. Special attention has been drawn to the provisions of the Constitution of Ukraine, the Criminal Code, the Code of Ukraine on Administrative Offenses, the Law of Ukraine 'On Air Protection' and many others.

The article also outlines some aspects that the legislator should take into account when dealing with this problem, namely the increase in the penalty for burning fallen leaves; introduction of export of fallen and collected leaves by municipal services; conducting fall and spring agitation policies to prevent the burning of leaves; the introduction of a selective approach to the collection of leaves, in which the question of the need to collect it for each green area is solved, taking into account all its features; identifying methods suitable for the disposal of fallen leaves.

Keywords: *burning leaves, responsibility, prohibition, natural habitat, state environmental policy.*

Постановка проблеми. На сьогоднішній день існує безліч екологічних проблем, пов'язаних з утилізацією відходів різного походження – антропогенного, тваринного, рослинного. Шкода від спалювання опалого листя і сухої трави надзвичайно небезпечна. На жаль, в Україні, дана проблема залишається поза увагою, при цьому у осінній період майже на кожній приватній присадибній ділянці спалюють опале листя із-за проблеми переповнення звалищ.

Як показує практика спалювання листя призводить до забруднення повітря, проблем зі здоров'ям та безпеку виникнення пожеж, оскільки, по-перше, при згорянні 1 тони рослинних залишків у повітря вивільняється біля 9 кг мікрочастинок диму. До їх складу входять пил, окиси азоту, чадний газ, важкі метали і низка канцерогенних сполук. В тліючому без доступу кисню листі виділяється бензопірен, що здатен викликати у людини ракові захворювання. Окрім того, з димом у повітря вивільняються діоксини – одні з найотруйніших для людини речовин (листя рослин на 1 га насаджень поглинають за сезон вегетації: 200-400 кг сірчистого газу, 5-10 т вуглекислого газу, від 14 до 65 кг пилу, 370-380 г свинцю); по-друге, на присадибних ділянках рослини обробляють пестицидами, які також вивільняються у повітря при згорянні листя чи трави; по-третє, проблема полягає в тому, що разом із листям, як правило, горить і безліч різноманітного сміття, що суттєво посилює забруднення атмосфери. При згорянні поліетиленового пакету, наприклад, в повітря вивільняється до 70 різноманітних хімічних сполук, більшість з яких отруйні для людини.

Саме вони як правило, стають причиною першіння в горлі, кашлю.

Також окрім безпосередньої загрози людському здоров'ю, спалювання листя і сухої трави призводить до таких загроз як знищення комах і тварин, руйнація ґрунтового покриву, знищення або пошкодження рослинного покриву та багато інших.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогоднішній день проблема спалювання листя чітко не вирішена ані на законодавчому, ані на науковому рівнях. Так, дотепер цією проблематикою займалося досить небагато вчених, правників, екологів, зокрема це Фендюр Л. М., Кучерявий В. П., Гелетука Г. Г., Царик Л. П., Вітенко І. М., Василенко О. В., Дубін О.М. та деякі інші.

Невирішені раніше проблеми. Незважаючи на сталий розвиток і дослідження аналізованої проблеми, пов'язаної зі спалюванням листя, дотепер все ж таки залишаються невирішеними деякі аспекти цього питання. Перш за все, це передумови виникнення такої діяльності, оскільки більшість думок зводиться до того, що спалювання листя – це історично обумовлена діяльність, яка уже вкорінилася у свідомості громадян. По-друге, це питання, що стосується відповідальності. Адже до листопада 2019 року Верховна Рада України жодного разу не вносила законопроект про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення з приводу посилення відповідальності за спалювання рослинності. Крім цього невирішеною раніше проблемою, яка зберіглася і на сьогодні, є незабезпечення органами місцевого

самоврядування системи збирання та утилізації відходів у вигляді опалого листя, а також катастрофічно недостатня кількість сміттєзвалищ, особливо у селах та селищах.

Мета. Основною метою даної роботи виступає ознайомлення зі шкідливим впливом спалювання листя на здоров'я людей, життєдіяльність тварин, рослин та охорону навколишнього природного середовища в цілому. Поряд з цим метою дослідження є врегулювання провадження діяльності пов'язаної зі спалюванням листя на законодавчому рівні та забезпечення посилення відповідальності за вчинення таких дій.

Виклад основного матеріалу. З року в рік, традиційно восени, люди збирають опале листя та спалюють його, при цьому не задумуючись над тим, якої шкоди це завдає довкіллю та здоров'ю людей.

Відповідно до статті 50 Конституції України кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього праву шкоди. У свою чергу згідно з пунктом 9.1.19 Наказу Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України від 10.04.2006 р. « 105 «Про затвердження правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України» спалювати листя категорично забороняється. Листя, подрібнені гілки деревини рослин і трав'янисті рештки квітково-декоративних рослин та скошених газонних трав необхідно вивозити на спеціальні полігони або на відведені площадки на підприємствах зеленого господарства для приготування компостів, садових земель та інших органічних добрив. Також опосередковано заборона спалювати листя передбачена у статті 20 Закону України «Про охорону атмосферного повітря», відповідно до якої не допускається спалювання промислових та побутових відходів, які є джерелами забруднення атмосферного повітря забруднюючими речовинами та речовинами з неприємним запахом або іншого шкідливого впливу, на території підприємств, установ, організацій і населених пунктів, за винятком випадків, коли це здійснюється з використанням спеціальних установок при додержанні вимог, встановлених законодавством про охорону атмосферного повітря. Безпосередньо відповідальність за такі дії передбачена в статті

77 ¹Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП, згідно з якою за самовільне випалювання рослинності або її залишків законодавство передбачає покарання у вигляді накладення штрафу. Відповідно до статті 241 Кримінального Кодексу України забруднення або інша зміна природних властивостей атмосферного повітря шкідливими для життя, здоров'я людей або для довкілля речовинами, відходами або іншими матеріалами промислового чи іншого виробництва внаслідок порушення спеціальних правил, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи для довкілля караються штрафом від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на той самий строк або без такого. Дана стаття напряму пов'язана зі спалюванням листя, оскільки в результаті такої діяльності в атмосферу викидаються шкідливі речовини, зокрема чадний газ, що потенційно створює загрозу для здоров'я людей та довкілля.

Однак, громадяни, зокрема українці, нехтують законодавчими заборонами і продовжують провадити діяльність зі спалювання опалого листя. Аналізуючи статистику порушення законодавства можна стверджувати, що таке явище зумовлено низкою факторів, як соціальних й економічних так і внутрішніми переконаннями осіб. На підставі цього можна виділити такі критерії порушення законодавства з боку громадян:

По-перше, це – менталітет. З приводу цього критерію у науці точиться безліч дискусій. Оскільки саме по собі поняття «менталітет» є оціночним і визначається з урахуванням особливостей кожного народу. У теоретичному аспекті менталітет розглядається як система переконань, уявлень і поглядів індивіда або суспільної групи, відтворення сукупного досвіду попередніх поколінь. Тобто спалення опалого листя – це усталена практика, яка історично обумовлена особливостями конкретної національності та передається з покоління в покоління.

По-друге, відносно невелика відповідальність за такі дії. На сьогоднішній день КУпАПом за самовільне випалювання рослинності передбачено покарання у вигляді накладення

штрафу на громадян у розмірі від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, тобто від 17- до 340 гривень. На наш погляд, така сума є надзвичайно замалою, оскільки як показує практика, громадяни, піддавшись адміністративній відповідальності та заплативши штраф, продовжують далі здійснювати незаконне спалювання опалого листа. Це свідчить про те, що в людей відсутній страх повторного притягнення до відповідальності та втрати своїх матеріальних благ. Адже, якщо людина цінує кожен копійку чи гривню, вона не дозволить собі витратити кожного разу 170-340 гривень задля того, аби спалити листа. До того ж, як показують статистичні дані, більшість громадян, які спалюють листа і несуть за це відповідальність – це особи середнього та похилого віку. Тобто, якщо постане питання про малий дохід в осіб похилого чи пенсійного віку, з урахуванням чого не можна збільшити розмір покарання, томи вважаємо, що це не є причиною посилити адміністративну відповідальність за спалення листа. Адже, якщо людина, знаючи незаконний характер своїх діянь, продовжує їх здійснювати, вона повинна нести за це відповідальність, до того ж таку відповідальність, яка б позбавила цю особу бажання знову вчинити таке діяння. З цього приводу на днях у Верховній Раді України було зареєстровано законопроект № 2339 групи народних депутатів від політичної партії «Слуга народу» щодо збереження довкілля. Відповідно до цього законопроекту пропонується збільшити розміри штрафів за випалювання стерні, луків, пасовищ, ділянок із природною рослинністю або її залишків та опалого листа на землях сільськогосподарського призначення, у смугах відводу автодоріг і залізниць, у парках, інших зелених насадженнях, на газонах у населених пунктах для громадян до розмірів від 3060 до 6120 гривень, а для посадових осіб – від 15300 до 21420 гривень. Крім цього депутати вимагають посилити кримінальну відповідальність за забруднення або іншу зміну природних властивостей атмосферного повітря шкідливими для життя, здоров'я людей або для довкілля речовинами, відходами або іншими матеріалами промислового чи іншого виробництва внаслідок порушення спеціальних правил, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля. Чинна редакція Кримінального

Кодексу України за такі дії встановлює покарання у вигляді штрафу у розмірі від 1700 до 3400 гривень. Згідно із законопроектом штраф має бути у розмірі від 30,6 тис. до 61,2 тис. гривень. Така законодавча ініціатива зараз дуже важлива для України, адже вже протягом декількох місяців над нашою державою вирує чадний газ, який є результатом незаконного випалювання листа.

По-третє, байдужість до охорони навколишнього природного середовища та мала обізнаність про шкідливий вплив такої діяльності. Даний критерій, напевно, є найголовнішим, оскільки громадяни, які спалюють листа, не знають і не розуміють того, що у першу чергу спалювання листа найбільше шкодить тим, хто його спалює, тобто їм самим. За підрахунками експертів при згоранні 1 тони листа утворюється 9 кг мікрочастинок пилу, які під час вдихання осідають у дихальних органах людини, а також 3 кг чадного газу, який, зв'язуючись із гемоглобіном крові, блокує постачання кисню до тканин. Разом із тим вивільнюються пестициди та радіонукліди. У тліючому без доступу кисню димі виділяється небезпечна хімічна сполука бензопірен, яка викликає онкологічні захворювання. Окрім цього, листа виділяє вуглекислий газ, що ще більше посилює парниковий ефект та веде до пришвидшення потепління клімату. Торакальний хірург Юрій Межибовський у розмові з BBC News Україна з цього приводу зазначив, що дим від багаття має у 350 разів більше шкідливих речовин, ніж дим від куріння. За даними Національного екологічного центру України (далі – НЕЦУ) згорання листа завдає непоправної шкоди навколишньому середовищу та мікроорганізмам, які збагачують ґрунт. Перш за все, це пов'язано із тим, що разом із листям згорають зимуючі комахи, тобто відбувається масове знищення об'єктів тваринного світу. Крім цього руйнується ґрунтовий покрив, внаслідок чого відбувається збідніння ґрунту, що у свою чергу призводить до екстенсивного використання земель (особливо це стосується земель сільськогосподарського призначення). Також в процесі спалювання листа знищується насіння і коріння трав'янистих рослин. По-четверте пошкоджуються нижні частини дерев і кущів та верхні частини коріння, тобто пошкоджуються об'єкти рослинного світу та лісів.

- По-четверте, бездіяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Даний критерій обґрунтований тим фактом, що органами державної влади та органами місцевого самоврядування не проводиться агітаційна політика проти спалення опалого листя. У результаті цього особи похилого віку, малообізнані особи, особи, які проживають в трудонедостатніх районах не знають про незаконний зміст таких діянь та про їх шкідливий вплив на довкілля. Як приклад можна навести ту ситуацію, коли у жовтні 2019 року усі засоби масової інформації розміщували інформацію про перевищення гранично допустимих норм викидів чадного газу в атмосферне повітря внаслідок спалення опалого листя та попередження про надзвичайно шкідливий вплив цієї речовини на стан довкілля та здоров'я людей. Однак до цього жодні газети, вісники чи просто оголошення не розповсюджувались. Таким чином ми можемо спостерігати цілковиту бездіяльність з боку держави в аспекті превентивної діяльності, яка спрямована на запобігання виникнення подібного роду ситуацій.

Варто зазначити, що Міністерство енергетики та захисту довкілля України (далі – Міністерство) час від часу проводить інформаційну політику, в якій визначає небезпеку від провадження діяльності, пов'язаної зі спаленням листя та в той же час попереджає, що такі дії призводять до зникнення певних видів тварин та загибелі комах. Засобом боротьби з вищезазначеною проблемою Міністерство визначає компостування рослинних решток і удобрення ними ґрунтів. Компост являє собою органічні добрива, які утворюються внаслідок розкладання органічних речовин мікроорганізмами. Найціннішою характеристикою компосту є великий вміст у ньому необхідних рослинам хімічних сполук. Як показує практика, щорічне прибирання листя в парках призводить за 20 років до 50%-го зниження приросту деревини. Те саме відбувається і на присадибних ділянках та в садах.

У зв'язку з цим доцільно визнати, що якщо держава дійсно має на меті запобігання та протидію такій діяльності як спалювання листя, вона повинна на законодавчому рівні встановити

обов'язок громадян компостувати рослинні рештки, а у разі порушення або недотримання таких обов'язків – притягувати таких осіб до відповідальності.

По-п'яте, незабезпечення органами місцевого самоврядування централізованого збирання і складування органічних відходів, а також проблема переповнення сміттєзвалищ. Прикладом може бути ситуація, яка склалася у Черкаській області, де внаслідок переповнення сміттєзвалищ люди спалювали листя на власних присадибних ділянках, оскільки іншого шляху утилізації листя не було. Також така проблема постала у с. Грибовичи Львівської області, де розташовувалося сміттєзвалище, куди звозились відходи, з усього міста Львова та області в цілому. Однак це сміттєзвалище було закрито у зв'язку з тим, що там відбувся зсув сміття, в результаті чого загинули співробітники комунальних служб та екологи. Незважаючи на такий досвід, проблема вивезення сміття та переповнення сміттєзвалищ залишається актуальною і зараз.

Висновок. Проаналізувавши усі вище наведені дані, необхідно визнати той факт, що подібний стан поводження з опалим листям є незадовільною з точки зору екосистемного підходу. З урахуванням того, що дана проблема з кожним роком зростає, державна екологічна політика має зосередити свою увагу на таких завданнях: збільшення розміру покарання за спалення опалого листя; запровадження вивозу комунальними службами опалого та зібраного листя; проведення восени та на весні агітаційної політики з метою запобігання спалення листя; запровадження селективного підходу збору листя, при якому питання необхідності його збору для кожного об'єкту зелених насаджень вирішуються окремо, враховуючи усі його особливості; визначення методів, придатних для утилізації опалого листя. Також, важливу роль відіграє суб'єктивне ставлення кожного до цієї проблеми. Тому ми закликаємо усіх, хто на власні очі спостерігатиме процес спалення листя, звертатися до органів правопорядку з метою запобігання шкідливого впливу на власне здоров'я та довкілля в цілому.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96- ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: від 07.12.1984 № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.
3. Кримінальний кодекс України: від 05. 04. 2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25-26, Ст. 131.
4. Про охорону атмосферного повітря: Закон України від 16.10.1992 № 2707-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12>.
5. Про затвердження правил утримання зелених насаджень у населених пунктах України: Наказ Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України від 10.04.2006 № 105. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/z0880-06>.

References:

1. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28 chervnia 1996 r. № 254k/96- VR. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1996. № 30. St. 141.
2. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia: vid 07.12.1984 № 8073-X. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*. 1984. Dodatok do № 51. St. 1122.
3. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: vid 05. 04. 2001 № 2341-III. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*. 2001. № 25-26, St. 131.
4. Pro okhoronu atmosferneho povitria: Zakon Ukrainy vid 16.10.1992 № 2707-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12>.
5. Pro zatverdzhennia pravyl utrymannia zelenykh nasadzhen u naselenykh punktakh Ukrainy: Nakaz Ministerstva budivnytstva, arkhitektury ta zhytlovo-komunalnoho hospodarstva Ukrainy vid 10.04.2006 № 105. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/z0880-06>.